

ІННОВАЦІЙНА СТРАТЕГІЯ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Мета роботи: висвітлення сутності інноваційних стратегій підприємств та їх застосування в умовах кризового стану підприємства.

Завдання роботи: для досягнення цієї мети є дослідження існуючих поглядів та концепцій з даної проблеми, розкриття сутності інноваційної стратегії та принципів її розробки на підприємствах в сучасних умовах.

Головною ознакою процесів, що відбуваються у сучасному світі, є глобальна інтеграція економіки, політики, науково-технологічної сфери, природоохоронної діяльності і соціального добробуту. Україна як незалежна держава живе у взаємопов'язаному та взаємозалежному світі.

У сучасних умовах глобалізації економічного життя розвинуті країни, де наука виконує роль головного економіко-відтворювального фактора, забезпечують свій розвиток за рахунок вдосконалення існуючих технологій, техніки та використання принципово нових наукових досягнень. Міжнародний технологічний та науковий обмін, трансфер інтелектуального потенціалу — одна з ознак нашого часу. Приєднання України до європейських та світових інтеграційних процесів неможливе без врахування геополітичного чинника, що значною мірою визначається сьогодишнім станом економіки України та її подальшим розвитком [3].

Перехід до ринкової системи господарювання загострив необхідність активізації інноваційних процесів в економіці України. Складний етап реформування економіки потребує посилення інноваційної активності і нового підходу до інновацій, що поєднують знання і техніку з ринком. Інновації визначають основні показники виробничо-господарської діяльності підприємства, напрямок змін на довгостроковий період, забезпечують конкурентоспроможність підприємства в майбутньому.

Значення інноваційної діяльності для промислових підприємств у сучасних умовах постійно зростає. Тим часом статистичні дані останніх років підтверджують той факт, що промислові підприємства зазнають серйозної кризи в інноваційній сфері і, якщо не починати активних заходів для його подолання, як з боку держави, так і керівництва промислових підприємств, несприятливі наслідки будуть мати місце в найближчому майбутньому [3].

Нині більшість українських підприємств усвідомила, що необхідні інноваційні, принципово нові методи управління персоналом та організацією в цілому, впровадження інноваційних проектів у виробництво. Інновації необхідні в організаційній, виробничій, фінансовій, науковій сферах, оскільки саме в комплексі вони приносять найефективніший результат.

На сучасному етапі загострюється конкуренція і підвищуються вимоги споживачів, тому постійні нововведення можуть стати одним із факторів отримання конкурентних переваг [6, с. 39].

Як переконує світова та українська практика, вміле використання всього потенціалу підприємства, раціональна організація та управління ним мають вирішальну роль, особливо в кризових умовах. На сучасному етапі загост-

рюється конкуренція і підвищуються вимоги споживачів, тому постійні нововведення можуть стати одним із факторів отримання конкурентних переваг. Пошук ефективних організаційних форм управління нововведеннями, створення механізму інтеграції та координації діяльності в процесі розробки й впровадження нововведень вимагають підвищення уваги до інноваційного менеджменту як сукупності організаційно-економічних методів та форм управління у різних ланках і насамперед на рівні первинної ланки — підприємства. В економічній літературі, статтях розглядаються принципи сучасного маркетингового мислення та актуальні проблеми стосовно впровадження новітніх технологій виробництва перспективних товарів, нового продуктивного обладнання (Назарчук Л. М., Сефаненко А. П., Новицький В., Дітер І. Г., Семиноженко В. П. та ін.) [6, с. 39].

На їх думку, можливості України у сфері неоекономіки можна і потрібно шукати в проблемному полі постіндустріальної економіки, а саме тих потенційних «точках зростання», де українська наука вже володіє такими випереджаючими конкурентними перевагами. Накопичені знання плюс «людський капітал», помножений на політичну волю реформованих інститутів влади, — ось формула випереджаючого інноваційного розвитку України в XXI столітті. Інноваційна переорієнтація — це основа основ євро інтеграційного вибору України. Претендувати на гідне місце в Європі і світі наша країна може лише за умови становлення інноваційної дороги розвитку, основи якого мають бути реалізовані в процесі структурної перебудови економіки вже на старті нинішнього стабілізаційного етапу. Україна повинна ставити перед собою самі амбітні цілі, бо лише рух до вищих стандартів може привести до прогресу на дорозі прискореного зростання конкурентоспроможності національної економіки і здійснення заявленого нашої державою європейського вибору [6, с. 40].

На їх погляд, до теперішнього часу закінчився перший етап у розвитку інноваційної політики — так би мовити, етап первинного накопичення інноваційно-політичного капіталу, головним позитивним результатом якого можна вважати прийняття в державі і суспільстві інноваційної доктрини, усвідомлення необхідності і пріоритетності цього напрямку [6, с. 41].

Наступний етап розвитку інноваційної політики в Україні має бути якісно іншим. Необхідна на первинному етапі позиція декларування і впровадження на загальнодержавному рівні основних принципів інноваційної доктрини зобов'язана змінитися вивіреною стратегією запуску дієвих інституційних механізмів її реалізації. На жаль, на сьогоднішній день «великі політичні інститути» (Верховна Рада, Кабінет Міністрів і ін.) продовжують оцінювати інноваційну політику в одному ряду з іншими напрямками державної політики, такими як розвиток промисловості, соціальна сфера і тому подібне, тоді як в інноваційного сектора інша, відмінна від всіх інших, функція — бути вектором і прискорювачем розвитку всіх інших сфер суспільства і держави [8, с. 40].

Виходячи з цього, можна виділити декілька ключових проблем нового етапу розвитку інноваційної політики України.

По-перше, це впровадження інноваційної ідеології на всіх поверхах і сферах соціуму. Історичний парадокс полягає в тому, що до останнього часу існуюча інноваційна доктрина приділяла порівняно мало уваги необхідності формування середовища інноваційного мислення, суспільної культури інновацій. У основі такого мислення лежить, як відомо, по-перше, критичний спосіб оцінки себе і навколишнього світу і, по-друге, перехід від засвоєння накопиченого до створення нового. Суспільну думку необхідно підштовхнути до усвідомлення того факту, що наука і нові технології є найважливішими чинниками економічного зростання в умовах сучасної та пост сучасної неоекономіки. Інакше, без широкої соціальної бази, інноваційний розвиток буде практично неможливим. Додамо, що сама по собі проблема формування нової ідеології в суспільстві — завдання, що вимагає від держави не меншої концентрації зусиль, чим в питанні пошуку засобів на фінансування науки і освіти.

По-друге, це запуск ефективних інституційних механізмів стратегічного інноваційного прогнозування, які могли б адекватно вписати дороги національного розвитку України в контекст глобалізаційних процесів і структури нового світового гео економічного порядку. Прогнозування і «проекування» доріг розвитку великих цивілізаційних систем взагалі є одним з найскладніших завдань ХХІ століття. У цих умовах при формуванні стратегії розвитку необхідно враховувати можливі сценарії «відкритого майбутнього», усвідомлювати їх нелінійний і синергетичний характер і виявляти домінуючі чинники впливу. Без їх врахування різні прогностичні сценарії втрачають характер системності і схилиються до одного з двох полюсів: або редукації у бік приватних (спеціальних, галузевих) прогнозів, або розповзання у бік «футурології без берегів», що на практиці обертається утопічним прожектерством.

По-третє, це активізація соціокультурного ресурсу в створенні національної інноваційної економіки. Глобалізація усе більш наполегливо ставить питання про введення в масштаб світової спільноти нових класифікаторів і параметрів соціального розвитку — геополітичних, геокультурних і цивілізаційних. Вочевидь, що вітчизняна стратегія інноваційного розвитку не буде успішною без врахування унікальних параметрів накопиченого національного соціокультурного капіталу [5, с. 41].

Таким чином, новий етап у формуванні національної інноваційної політики відображає об'єктивні потреби чергового етапу розвитку українського суспільства і держави. Вихід з пострадянського перехідного періоду 1990-х об'єктивно перетворює інноваційну політику на єдино можливий стержень національного проекту України в ХХІ столітті.

Сама по собі ідея перспективності інноваційного розвитку вітчизняної економіки зі всіма її очевидними позитивними ефектами не нова. Інноваційна економіка сьогодні заявлена як один з пріоритетних напрямів розвитку, а її потенціал усвідомлений на загальнодержавному рівні [3].

Концептуальною основою забезпечення стабільності функціонування підприємств в умовах динамічного економічного середовища має стати науково обгру-

тована інноваційна стратегія підприємства. Якщо розуміти під стратегією довгострокове планування, то інноваційна стратегія має відношення до всієї тривалості процесу — від досліджень, виробництва і збуту до використання. Вона визначає темп підвищення технологічного рівня і пов'язаних з ним затрат розумової праці.

Досвід промислово розвинутих країн є взірцем того, як їх підприємства проводять інноваційну стратегію, збільшуючи обсяг виробництва, реалізації та прибутку, підвищуючи продуктивність праці, прискорюючи оборотність вкладеного капіталу, освоюючи і поставляючи на ринок якісно нові види продукції з метою підвищення норми прибутку. Потреба в постійному оновленні асортименту продукції та технології її виготовлення змушує вводити наукові й проектні розробки в систему діяльності підприємств, орієнтуючи їх на прискорення інноваційних процесів. Так відбувається злиття науки, техніки і виробництва в єдине ціле, що породжує нові та прискорює їх. Так, своєчасно затверджена інноваційна стратегія, сприяння діяльності у сфері науки й техніки як органічній частині технологічного та інноваційного процесу, надання першочерговості розвитку і вдосконаленню технологій перетворили Японію в одну з найрозвинутіших держав світу [7, с. 47].

Функціонування безвідплатної системи державного фінансування не вимагає віддачі від проінвестованих НДДКР коштів, а це, в свою чергу, не дає можливості державі відчутти революційні технологічні зміни у виробництві. Статистичні дані за 1991–2000 роки (коли Україна стала на шлях розвитку як самостійна держава) свідчать про те, що за цей період мала місце тенденція відставання технічного рівня нових видів техніки і технології від її світового рівня, відставання в галузі впровадження новітніх технологій і освоєння на їх базі виробництва принципово нових видів наукоємної продукції, скорочення рівня реалізації досягнень науки і техніки на зовнішньому ринку, скорочення масштабів реалізації досягнень науки і техніки. В 1999 році лише 13,5 % промислових підприємств України займалися інноваційною діяльністю. В 2000 ця частка дещо підвищилась до 14,8 %, а в 2001 році знову знизилась до 13,9 % [6, с. 42].

Більшість підприємств України усвідомлює необхідність здійснення інноваційної політики, але успішне її здійснення повинно ґрунтуватися на відповідній нормативно-правовій базі. Правові передумови державної інноваційної політики закладені в Конституції України, в якій стаття 54 гарантує громадянам свободу наукової, технічної та інших видів творчої діяльності, захист інтелектуальної власності, авторських прав. Стаття 116 зобов'язує Кабінет Міністрів України забезпечувати здійснення економічної політики у сфері освіти, науки і культури. Згідно з пунктом 4 цієї ж статті Кабмін розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного і культурного розвитку України [1]. Законодавче забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні започатковане Законом України «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності». Цей закон з часом зазнав змін, і в 1998 році був прийнятий новий закон «Про наукову і науково-технічну діяльність» [2].

Це сприяло тому, що в Україні поступово стала активізуватися інноваційна діяльність. Держкомстат України оприлюднив статистичну інформацію щодо інновац-

Інноваційна активність підприємств України за період 2000–2008 рр., млн. грн.

Рік	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями, %	Загальна сума витрат	у тому числі за напрямками				
			дослідження і розробки ¹	придбання нових технологій ²	підготовка виробництва для впровадження інновацій ³	придбання машин та обладнання пов'язані з управлінням інновацій ⁴	інші витрати
2000	18,0	1760,1	266,2	72,8	163,9	1074,5	182,7
2001	16,5	1979,4	171,4	125,0	183,8	1249,4	249,8
2002	18,0	3018,3	270,1	149,7	325,2	1865,6	407,7
2003	15,1	3059,8	312,9	95,9	527,3	1873,7	250,0
2004	13,7	4534,6	445,3	143,5	808,5	2717,5	419,8
2005	11,9	5751,6	612,3	243,4	991,7	3149,6	754,6
2006	11,2	6160,0	992,9	159,5	954,7	3489,2	563,7
2007	14,2	10850,9	986,5	328,4	X	7471,1	2064,9
2008	13,0	11994,2	1243,6	421,8	X	7664,8	2664,0

¹ з 2007 року сума внутрішніх та зовнішніх НДР;

² з 2007 року придбання інших зовнішніх знань;

³ з 2007 року показник віднесено до інших витрат;

⁴ з 2007 року придбання машин обладнання та програмного забезпечення

- управління процесами створення нових знань;
- управління творчим потенціалом тих, хто створює нові знання;
- управління освоєнням нововведень;
- управління соціальними та психологічними аспектами нововведень.

Теорія інноватики та її суттєві концепції включають знання про ділові цикли, технологічні уклади, життєві цикли продукції та технології виробництва. Відповідно формування знань з інноватики надає можливість передбачати перспективу довготривалого техніко-економічного розвитку суспільного виробництва, впливати на зміни в фазах ділових циклів, а за рахунок інновацій — зменшувати періоди спаду виробництва та сприяти підйому ділової активності підприємств. В центрі уваги інноваційного менеджменту як складової загальної системи управління підприємством повинен бути потенціал організації як головний критерій доцільності її існування. Розвиток організації слід розглядати як реакцію на зміни зовнішнього середовища, тобто враховувати стратегічний аспект. Звідси потенціал організації має дві складові: готовність до стабільної виробничої діяльності, тактовність до інновацій. Від стану інноваційного потенціалу залежить вибір інноваційної стратегії. А її оцінка — необхідний етап процесу розробки стратегії. Таким чином, інноваційний потенціал організації — це ступінь готовності виконати завдання, що забезпечують досягнення поставленої інноваційної мети, тобто ступінь готовності до реалізації проекту чи програми інноваційних стратегічних інноваційних змін [4, с. 147].

Таким чином, стратегічне планування спрямоване на те, щоб забезпечити успіх підприємства, закріпити завойовані ним позиції на ринку збуту, визначити перспективи для подальшого росту. Стратегічний інноваційний план, з одного боку, зорієнтований на віддалену перспективу, а з іншого боку — повинний бути досить гнучким, щоб при необхідності можна було внести в нього зміни. Практично це програма діяльності підприємства протягом тривалого часу; її необхідно пристосовувати до постійно мінливої ділової і соціальної обстановки.

Інноваційна стратегія — один із засобів досягнення цілей підприємства, який відрізняється від інших засобів своєю новизною, передусім для даного підприємства

ійної активності підприємств у 2007 році. За цими даними, порівняно з попереднім роком частка підприємств, що займалися інноваціями, збільшилася на 3 відсоткових пункти і склала 14,2 %. На 78 % зросли інноваційні витрати (до 10 850,9 млн. грн.), а витрати на придбання машин та обладнання, пов'язані з впровадженням інновацій, — удвічі. На 25 % збільшилися витрати на підготовку виробництва для впровадження інновацій та ін.

Разом із тим, частка витрат на дослідження і розробки у загальній сумі інноваційних витрат зменшилася з 16 % до 9 %. Як і в попередні роки, основним джерелом технологічних інновацій залишилися власні кошти підприємств: їх частка склала 74 %. Крім того, удвічі збільшились обсяги іноземних інвестицій, залучених на фінансування технологічних інновацій, однак їх частка невелика — 3 %.

На рівні 2006 року залишилися обсяги виділених на інноваційний розвиток бюджетних коштів. Частка цього джерела зменшилась проти 2006 року з 1,8 % до 1,3 %.

За 2007 рік на 1,5 відсоткових пункти (до 11,5 %) збільшилася частка промислових підприємств, що впроваджували інновації. На 24 % зросла кількість впроваджених нових технологічних процесів, освоєно виробництво 2 526 нових видів продукції, з яких 881 — нові види техніки. У цілому результати 2007 року свідчать про закріплення позитивної динаміки зростання інноваційної активності вітчизняних підприємств [5, с. 42].

Аналіз динаміки інноваційно активних підприємств за 2000–2008 рр. свідчить, що, всупереч зменшенню кількості підприємств, які впроваджували інновації в загальній кількості промислових підприємств, з 2007 р. спостерігалось поліпшення ситуації, а зазначені показники почали зростати (таблиця 1). Проте в 2008 р. їх кількість значно зменшилась та стала найменшою за весь аналізований період. Разом з тим, кількість засвоєних нових видів техніки, впроваджених нових технологічних процесів почала збільшуватися [7, с. 46].

Практично єдиною можливою державною формою підтримки є спеціальний режим інноваційної діяльності, передбачений законом «Про технопарки» і законом «Про інноваційну діяльність». Проте і вони забезпечують компенсацію не більше 10–12 % витрат підприємств на виконання інноваційних проектів, але фінансування інноваційної діяльності тільки з держбюджету неефективно. Україна вже має негативний досвід фінансування інноваційної діяльності [3].

В цих умовах розвиток інноваційної діяльності на підприємствах має бути фінансованим в основному за кошти підприємства. Все це спонукає підприємства передивитися свою роботу в напрямку розробки стратегічних планів, зокрема в розробці інноваційної стратегії. У зв'язку з цим досить гострою є проблема своєчасного просування інноваційних можливостей, концентрації ресурсів, оперативного управління інноваційним процесом при мінімальному ризику від неправильного вибору інноваційного напрямку. Стратегія управління інноваціями має бути складовою заголовною у стратегії управління розвитком підприємства, а саме питання вибору та оцінки інноваційних стратегій має бути центральним у проблемі тривалого розвитку підприємства [7, с.48].

Більш конкретно суть інноваційної стратегії розкривається у тих функціях, які виконує інноваційне управління. До них можна віднести:

мства, для галузі ринку, споживачів, країни в цілому. Слід зазначити, що будь-які стратегічні кроки організації мають інноваційний характер, оскільки вони так чи інакше ґрунтуються на нововведеннях в економічній, виробничій, збутовій чи управлінській сферах. Наприклад, одна з характерних для ринкового господарювання стратегій — продуктова — спрямована на розвиток нових видів продукції та технологій, сфер і методів збуту, тобто базується виключно на інноваціях. Це стосується й інших типів стратегій. Так, стратегія розвитку підприємства передбачає забезпечення сталих темпів її зростання та функціонування в перспективі і ґрунтується на використанні науково-технічних досягнень у сфері техніки, організації, технології, управлінні, тобто на комплексі інновацій. Проте з метою планування інноваційних процесів доцільно стратегії інновацій розглядати окремо. Стратегія нововведень (інноваційна політика) передбачає об'єднання цілей технічної політики та політики капіталовкладень і спрямована на впровадження нових технологій і видів продукції, послуг. У цьому розумінні стратегічне управління інноваціями орієнтується на досягнення майбутніх результатів безпосередньо через інноваційний процес. За своїм змістом інноваційна стратегія враховує основні базисні процеси в організації і в її зовнішньому середовищі, можливості зростання інноваційного потенціалу організації [4, с. 150].

Вибір конкретної стратегії інновації здійснюється з обліком внутрішньо фірмових і зовнішніх умов функціонування підприємства, виходячи із системи взаємозалежних критеріїв. Саме інноваційні стратегії є основою сучасного управління інноваційною діяльністю в умовах постійних змін навколишнього середовища. В основі розробки інноваційної стратегії мають лежати стратегічні управлінські рішення, які:

- орієнтовані на майбутнє і на постійні зміни середовища;
- пов'язані з залученням значних матеріальних ресурсів, широким використанням інтелектуального потенціалу;
- характеризуються гнучкістю, здатністю адаптуватися до змін ринкових умов;
- ураховують неконтрольовані організацією зовнішні чинники [5, с. 43].

Висновки: на сучасному етапі загострюється конкуренція і підвищуються вимоги споживачів, тому постійні нововведення можуть стати одним із факторів отримання конкурентних переваг. Пошук ефективних організаційних форм управління нововведеннями, створення механізму інтеграції та координації діяльності в процесі розробки й впровадження нововведень вимагають підвищення уваги до інноваційного менеджменту як сукупності організаційно-економічних методів та форм управління у різних ланках і насамперед на рівні первинної ланки — підприємства.

В економічній літературі та наукових статтях багато приділяється уваги питанням розробці та впровадженню нових технологій, нових типів товарів та інш. На думку цих авторів можливості України у сфері неоекономіки можна і потрібно шукати в проблемному полі постіндустріальної економіки, а саме тих потенційних «точках зростання», де українська наука вже володіє такими випереджаючими конкурентними перевагами. Головний шлях випереджаючого інноваційного розвитку в Україні нового століття

повинен міститися в накопичені знання та людському капіталі, а також в політичній волі реформованих інститутів влади. Інноваційна переорієнтація — це основа основ євро інтеграційного вибору України. На їх погляд, до теперішнього часу закінчився перший етап в розвитку інноваційної політики — етап первинного накопичення інноваційно-політичного капіталу, головним позитивним результатом якого можна вважати прийняття в державі і суспільстві інноваційної доктрини, усвідомлення необхідності і пріоритетності цього напрямку [6, с. 41].

Наступний етап розвитку інноваційної політики в Україні має бути якісно іншим. Необхідна на первинному етапі позиція декларування і впровадження на загальнодержавному рівні основних принципів інноваційної доктрини зобов'язана змінитися вивіреною стратегією запуску дієвих інституційних механізмів її реалізації. Однак цей етап має декілька ключових проблем розвитку інноваційної політики України:

- 1) впровадження інноваційної ідеології на всіх поверхах і сферах соціуму;
- 2) запуск ефективних інституційних механізмів стратегічного інноваційного прогнозування,
- 3) активізація соціокультурного ресурсу в створенні національної інноваційної економіки [4, с. 148].

Крім того, при цьому також встає і проблема фінансування інноваційної діяльності. Певна частина інноваційних проектів фінансується за рахунок інвестицій. Однак, це не може в достатній мірі забезпечити розвиток інноваційного процесу на підприємствах. Головне фінансування цього напрямку повинне здійснюватися за рахунок коштів самого підприємства. Тому перед підприємствами постає завдання розробки нових стратегій з урахуванням інноваційного розвитку.

Інноваційна стратегія — один із засобів досягнення цілей підприємства, який відрізняється від інших засобів своєю новизною, передусім для даного підприємства, для галузі ринку, споживачів, країни в цілому. Тобто стратегія розвитку підприємства передбачає забезпечення сталих темпів її зростання та функціонування в перспективі і ґрунтується на використанні науково-технічних досягнень у сфері техніки, організації, технології, управлінні, тобто на комплексі інновацій [4, с. 150].

Вибір конкретної стратегії інновації здійснюється з обліком внутрішньо-фірмових і зовнішніх умов функціонування підприємства, виходячи із системи взаємозалежних критеріїв. В основі розробки інноваційної стратегії мають лежати стратегічні управлінські рішення, які відображають урахування всіх питань з її здійснення.

Практичне значення роботи полягає в подальшому теоретичному вивченні проблеми розвитку інноваційної діяльності на підприємствах України, що дозволить розглянути можливості розробки методичних підходів до розробки інноваційної стратегії.

Література

1. Конституція України. — К. : Преса України, 1997.
2. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» // Голос України. — 2000. — 16 травня.
3. Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку України // Голос України. — 1999 — 3 серпня.

4. Дитер И. Г. Маркетинг технологий и высокотехнологичных товаров производственного назначения. Учебное пособие для студентов инженерных и экономических специальностей, слушателей послевузовской системы образования, аспирантов и специалистов / И. Г. Дитер, Шнайдер ; Русск. изд-во под ред. А. И. Грабченко — Харьков, НТУ «ХПИ», 2005. — с. 454.
5. Макаренко І. П. Проблеми інноваційної політики України в умовах реформування економіки // Економіст. — № 4 — 2005. — С. 40–44.
6. Михальченко Г. Г. Фінансування інвестиційної діяльності: сучасний стан та напрямки активізації в Україні / Г. Г. Михальченко, О. В. Черняєва // Економіка, № 8 — 2006. — С. 38–45.
7. Новицький В. Імперативи інноваційного розвитку / Новицький В. // Економіка України. — № 1 — 2007. — С. 45–48.
8. Якубовський М. Інфраструктура — фактор прискорення інноваційного розвитку промисловості / Якубовський М., Щукін В. // Економіка України, № 1 — 2007. — С. 36–42.